

Роман КИРЧІВ

ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ (перша половина ХІХ ст.)

Закінчення. Початок у попередніх випусках

Подаються матеріали, які мали увійти до запланованої кількатомної «Історії української фольклористики», яка готувалась до видання в ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, загальну концепцію, схему структури дослідження та опрацювання плану-проспекту першого тому якої, а саме: доромантичні та романтичні зацікавлення українською усно-словесною народною творчістю — було доручено автору цієї статті. Написані початкові розділи цієї праці опубліковані у журналі «Народна творчість та етнографія».

Ключові слова: український фольклор, романтична фольклористика, українське національно-культурне відродження.

© Р. КИРЧІВ, 2016

Український фольклор у сфері творчих та наукових зацікавлень молодшого покоління харківських романтиків

До цього покоління або, як назвав його дослідник, «середньої генерації» [76, с. 1, 3—15] зараховані, зокрема, Микола Костомаров і Амвросій Метлинський — визначні постаті в українській літературі, науці, в тому числі й фольклористиці. Початковий (романтичний) етап їхньої діяльності у фольклористиці співвідноситься в часі з роками життя і праці в Харкові та пов'язаний з безпосереднім впливом Ізм. Срезневського і його «Запорожской старины». Отож, про цей перший період їхніх фольклористичних занять.

Костомаров Микола Іванович (1817—1885) народився в с. Юрасівці Острогожевського повіту колишньої Воронежської губернії (тепер у Російській Федерації) в поміщицькій сім'ї. Після закінчення гімназії у Воронежі навчався з 1833 р. на словесному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1837 р.

Саме на той час у Харкові, як зазначив М. Костомаров у «Автобіографії», припадає початок його зацікавлення історією і культурою українського народу. В його руки потрапив збірник українських пісень, виданий 1827 р. М. Максимовичем: «Мене вразила і захопила непідроблена привабливість малоруської народної поезії; я ніяк не підозрівав, що така краса, така глибина і свіжість почуття могли бути в творах народу, так близького мені і про якого, як я побачив, нічого не знав. Малоросійські пісні до такої міри захопили всі мої почуття та й уяву, що за якийсь місяць я вже знав напам'ять збірник Максимовича, далі взявся за його ж другий збірник, познайомився з історичними думами і ще більше захопився поезією цього народу» [26, с. 37]. Так само захопила його і «Запорожская старина», народна справжність пісень і дум якої, а також історичні пояснення видавця цієї праці не викликали в нього жодних сумнівів [26, с. 37]. Тоді ж й особисто познайомився з Ізм. Срезневським. «Це знайомство, — зізнавався згодом, — надовго справляло сильний вплив на мене. — Я став часто відвідувати його і дім його став для мене улюбленим місцем відпочинку й обміну думками. Взагалі моє зближення з цим чоловіком сильно сприяло моему прагненню до пізнання малоруської народності» [26, с. 38].

М. Костомаров вказує, що саме за спонукою Ізм. Срезневського він «з запалом» зайнявся вивчен-

ням української народної мови і читанням літератури цією мовою. «За короткий час я перечитав усе, що тільки було надруковане по-малоруськи, але цього мені здавалося замало, я хотів ближче познайомитися з самим народом не із книг, а з живого буття, живого спілкування з ним. З цією метою я почав робити етнографічні екскурсії з Харкова по сусідніх селах, по шинках, які в той час були справжніми народними клубами. Я слухав мовлення і розмови, записував слова і вирази, вміщувався в балачки, розпитував про народне життя-буття, фіксував повідані мені відомості і заохочував співати мені пісні. На все це я не шкодував грошей і якщо не давав їх прямо в руки, то годував і поїв своїх співрозмовників» [26, с. 39].

Таким способом, за свідченням М. Костомарова, він познайомився і зблизився з багатьма селянами харківського довкілля, від яких записав «численні пісні і відомості про народні обряди та звичаї» [26, с. 42]. О. Пипін твердив, що М. Костомаров проводив етнографічні екскурсії в околицях Харкова разом із Ізм. Срезневським [47, с. 165]. З їхнього листування бачимо, що останній був авторитетним порадиником для М. Костомарова не тільки у фольклористичних, а й мовних і літературних питаннях [76, с. 325—346].

Під кінець 30-х — на початку 40-х рр. фольклористична підготовка і збирацький доробок М. Костомарова були настільки значними, що він узявся за написання магістерської дисертації «Об историческом значении русской народной поэзии». Ця праця була надрукована в Харкові в 1843 р. і там же захищена в 1844 р.

Тема й авторське окреслення предметного поля цієї праці виразно позначені впливом романтичного концепту історизму фольклору і певною мірою акцентами, зробленими з цього приводу в «Запорожской старине» Ізм. Срезневського. Водночас уже у вступі М. Костомаров, представляючи свою широку обізнаність з європейським теоретичним і практичним досвідом щодо освоєння і осмислення цінностей народної поетичної творчості, заявляє свій погляд на цю проблему і свої підходи до її розпрацювання.

Передусім, стверджуючи важливість і цінність пам'яток народної словесності як історичного джерела, конденсату історичної пам'яті, застерігає від абсолютизації фольклорного історизму. І мотивує це застереження кількома заувагами: що властиві на-

родній поезії «квіти фантазії» часто закривають істину; що при всій істотності народної поезії як відображення внутрішнього життя, громадського і сімейного побуту її творця, багато аспектів і рис цього побуту подає це джерело неповно і фрагментарно; і значення народних пісень як предмета філологічного дослідження стосується здебільшого історії розвитку мови, а не взагалі народу [28, с. 10, 11].

Найважливішим і незаперечним достоїнством народних пісень, яке, на думку М. Костомарова, має найбільше значення для історика, є властива їм здатність «погляду народу на самого себе і на все, що його оточує». А тому народна поезія є головним джерелом пізнання характеру, неповторної індивідуальності її творця. «На цьому ґрунтується те, що ми називаємо характером: особливий погляд на речі, який має як кожна людина, так і кожний народ [28, с. 11]. Для історика, резюмує автор, «народна поезія особливо важлива тому, що в ній видно погляд народу на своє життя» [28, с. 217].

Головно під цим кутом зору вибудовує автор своє дослідження того, як переломлюється дійсність, духовне, історичне і суспільне життя народу в його піснетворенні. При цьому наголошує і у вступі, і в кінцевому концепті, що поняттям «русская народная поэзия» охоплена піснетворчістю двох окремих і віддає різних народів: «Так, как русская народность вопреки ошибочным взглядам некоторых этнографов, всегда разделялась на две половины: южнорусскую и севернорусскую, или, как обыкновенно называют: малорусскую и великорусскую, то при обозрении народной русской поэзии мы будем принимать во внимание произведения и той, и другой народности» [28, с. 12, 217].

Відповідно з цим положенням структуровано виклад праці у першому найбільшому за обсягом розділі (с. 13—89) простежується відображення в народній пісенності різних аспектів духовного життя народу: релігійного, пов'язаного зі сприйняттям природи, її явищ, рослинного і тваринного світу. Автор вказує на особливості виразу релігійної свідомості і релігійних переживань у народній поезії. У цьому зв'язку методологічно важливою є його теза про специфіку народної релігійності як особливу прикмету народного характеру і фольклор як джерело пізнання цієї прикмети [28, с. 13].

Багатогранно відображена в народній поезії тісна пов'язаність життя людини з рідною природою. Цей

зв'язок особливо яскраво виражений у поетиці народних пісень, яка в досвіді кожного народу відзначається своєю специфікою. Ключова роль у поетиці народних пісень належить, за Костомаровим, символіці. Зазначивши, що не має можливості розглянути в цій праці весь комплекс цієї системи поетичної мови, він зупинився на характеристиці символів рослинного і тваринного світу. А оскільки для цього розгляду послужив авторові головню український народнопісенний матеріал, то маємо тут фактично першу друковану¹ спробу розгорнути студію над символікою українських народних пісень.

Розділи про рецепцію в народній пісенній традиції історичного і суспільного життя поділені в праці М. Костомарова на два підрозділи: «Малоруська історична народна поезія» (с. 91—111) і «Великоруська історична поезія» (с. 112—118) та відповідно «Суспільне життя малорусів» (с. 119—191) і «Про суспільне життя великорусів» (с. 192—214).

Вже зазначені сторінкові дані засвідчують і в цих частинах істотну перевагу української предметної складової досліджуваної теми. Це бачимо і в прикінцевому списку джерел, в якому представлені фактично всі наявні на той час основні публікації українського пісенного фольклору (збірники М. Максимовича, Ізм. Срезневського, П. Лукашевича), в тому числі й західноукраїнські (Вацлава з Олеська, Жеготи Паулі, «Руское весіле» Й. Лозинського, «Русалка Дністровая», видання К. Вуйціцького) [28, с. 215—216].

Крім того, автор вказує, що користувався рукописними збірками ще не друкованих українських пісень. Зокрема, зібранням більше 500 пісень, яке має бути «невдовзі виданим» [28, с. 216] і яке, на думку О. Пипіна, було результатом власної збирацької праці М. Костомарова [47, с. 175]. Вельми прикметною є і вказівка на привезений Ізм. Срезневським із його слов'янознавчої подорожі рукописний збірничок галицьких народних колядок, записаних Іваном

Бірецьким на Лемківщині, який дослідник кваліфікує як високу дорогоцінність для «руської етнографії, філології, історії та особливо міфології», джерело, яке «проливає нове світло на вірування наших предків» [28, с. 216]. Тексти цього джерела М. Костомаров щедро задіяв у наративі своєї праці.

Дисертація М. Костомарова продовжувала порівняльне вивчення українського пісенного фольклору, особливо в зіставленні з російським. Вона істотно розвинула і конкретизувала судження О. Бодяньського про відмінність української народнопісенної традиції від великоруської — російської. Не в ключі категоричних формулювань попередника, а мовою переконливої аналітики стосовно різних аспектів досліджуваного предмета. Хоча в непоодиноких місцях висловлювання дослідника гранично однозначні: «Різниця між історичними піснями Великої і Малої Русі — надзвичайно значна» [28, с. 90].

Але зазвичай цю різницю він показує в реаліях і смислах символіки українських і російських пісень — не тільки історичних, а й інших. Мотивує відмінностями історичного буття обох народів, складеними впродовж багатьох віків визначальними рисами їхнього характеру, особливостями суспільного життя, громадського і сімейного побуту, своєрідного бачення природи і суспільних подій.

Як і Бодяньський, Костомаров бачить велику роль і значення в кристалізації цих особливостей Козаччини. Розпрацювання цього сегменту теми займає головне місце в розділах про відображення в українських народних піснях історичного і суспільного життя.

Зауважимо, що автор досить часто звертається до текстів «Запорожской старины» і коментарів до них її видавця, цитує і покликається на них як на достовірне джерело, в тому числі й на ці твори, які згодом назве фальсифікатами.

Дисертація М. Костомарова також розвинула і поглибила дослідницьке бачення теми єдності й однорідності фольклорної традиції політично роз'єднаних східних і західних українців. Автор не тільки охопив увагою згадані галицькі видання українських народних пісень, в тому числі й офіційно заборонену в Австрії «Русалку Дністрову», а й у багатьох місцях включив тексти з цих видань і рукопису І. Бірецького в аналітичний наратив дослідження. Ненав'язливо ставить перед очі читача переконливі приклади виразу цієї єдності в мові, змістовий фак-

¹ Зазначаємо «друковану», бо вже з середини 30-х років над цією темою працював І. Вагилевич у своєму дослідженні «Слов'янська символіка», яке не було закінчене і залишилося в рукописі. У класифікації і трактуванні символіки українських народних пісень бачимо у І. Вагилевича і в М. Костомарова цікаві схожості і спеціальності, які, можливо, походять від знайомства галицького автора з працею «Об историческом значении русской народной поэзии» [28, с. 319—325].

турі, образах, поетиці. Часом — у формі паралельних текстових зіставлень, що попри певні місцеві відмінності демонструють близькість і спільність у гольовному. Наприклад:

Червононорська	Малоруська
<i>Ламліте роженьку,</i>	<i>Ламліте роженьку,</i>
<i>Стеліте дороженьку</i>	<i>Стеліте дороженьку</i>
<i>Нашому молодому</i>	<i>Щоб м'ягче ступати</i>
<i>До Божого дому!</i>	<i>На двір танцювати!</i> [28, с. 20]

В аналітичних заувагах й узагальнюючих положеннях стосовно виразу історичного і суспільного життя народу в його піснях М. Костомаров значно поглибив осмислення цієї проблеми. Він фактично заперечив повторюваний романтичний тезис, що пісні є поетичним літописом народу. «Якщо, — наголошував, — будемо шукати в піснях безперервного літопису подій і змін, яких зазнавав народ, то з цього погляду знайдемо в них великі недостатки. Народні пісні ніколи не можуть служити для нас повною історією; не завжди можна звертатися до них за поясненнями історичних свідчень. По-перше, тому, що оскільки пісні належать до поезії, а поезія допускає вимисел, то й історичні події показані в них з відступом від дійсності. По-друге, тому, що багато подій, про які в літописах розказано з подробицями, в народній поезії зовсім відсутні, а також і чимало такого, що пройшло повз увагу істориків, стало улюбленим її здобутком» [28, с. 90].

Далі він конкретизує це положення розвитком наведеної думки О. Бодяньського, що народ оспівує лише важливі для нього події, ті, що «торкаються серця кожного».

Це вже поступ до того розуміння історизму народної поезії, яке буде утверджене у фольклористичній наступних десятиліть.

Після праці О. Бодяньського «О народной поэзии славянских племен» (1837) дисертація М. Костомарова була новим важливим кроком у дослідженні українських народних пісень і в розвитку української фольклористики. О. Пипін резонно потрактував книжку «Об историческом значении русской народной поэзии» як «знамените явище в тогочасній етнографічній літературі» [47, с. 153]. М. Грушевський стверджував «невмируще значення» цієї праці [14, с. XIV].

Уже на схилі життя М. Костомаров повернувся до цього свого дослідження з молодих років, вио-

кремив і значно розпрацював його українську частину у серії студій: «Историческое значение южнорусского народного песенного творчества» [3], «История козачества в памятниках южнорусского народного песенного творчества» [49], «Борьба козаков с поляками» [49], «Семейный быт в произведениях южнорусского песенного творчества» [27, с. 287—477].

Того ж 1843 р. у петербурзькому журналі «Маяк» була опублікована стаття М. Костомарова про українські весняні обрядові пісні [29, с. 58—71], яка містить його записи цих пісень на Харківщині, Полтавщині і в місцевостях рідного Острогожського повіту на Воронежчині; у харківському альманасі «Молодик» (1843, ч. II) — народні казки «Торба» (с. 129—134) і «Лови» (с. 134—137).

На початку 1844 р. М. Костомаров захистив у Харківському університеті магістерську дисертацію. Переселився до Києва і був скерований на посаду учителя гімназії у Рівному. Перебував тут з кінця жовтня 1844 р. до середини 1845 р., коли був призначений учителем гімназії в Києві. 1846 р. М. Костомаров обраний на кафедру російської історії Київського університету.

З Харкова вивіз сильне тяжіння і навик до фольклористичної збирацької й дослідницької праці, яке не змогла витіснити наростаюча пасія до історичних студій, зокрема захоплення темою Хмельниччини. Уже по дорозі з Києва до Рівного восени 1844 р., відвідуючи місця і пошукуючи писемні джерела, пов'язані з цією темою, він записує і твори усної народної словесності: перекази, легенди, пісні.

Тісна поєднаність дослідницького історіографічного й фольклористично-етнографічного (або як у той час називалося одним терміном — етнографічного) пошуку та збирання була прикметною для всього рівненського періоду наукової діяльності М. Костомарова. Це добре показують його тогочасні листи до приятеля Костянтина Сементовського, який також набув у Харкові захоплення етнографічною роботою [40, с. 28—65]. Разом з описами своїх наукових екскурсій до Острога, Кременця, Почаєва, Берестечка та інших місць і місцевостей Волині надсилав йому і записи фольклорних та етнографічних матеріалів. «Я з жадністю на кожному кроці розпитую про побут тутешнього народу (признаюся, це мене займає тепер більше, ніж навіть народна поезія)», —

писав у листі від 9 грудня 1844 р. [40, с. 48], інформував про мову волинян («Мова малоруська, як бачите із пісень, майже така ж, як у Полтавській губернії, з додатком деяких польських слів») і про деякі особливості побутування фольклору: «Лірники тутешні співають здебільшого духовні пісні... Тепер тут поширена малоросійська велика пісня про Кармалюка» [40, с. 48, 49].

Відомо, що в Рівному М. Костомаров запрошував до свого помешкання лірників і місцевих жінок, від яких записував пісні й інші твори усної народної словесності. До цієї справи він також залучав і колег учителів-українців та своїх учнів-гімназистів [40, с. 31, 33]. Як писав у «Автобіографії», з Рівного в кінці липня 1845 р. він виїхав «з великою купою народних пісень і записаних переказів та оповідань; деякі я записав сам особисто, інші були доставлені моїми учнями, яких я захопив під час їхніх вакаційних поїздок до родини збирати і привозити мені народні пам'ятки» [26, с. 74].

Пісенні матеріали цього зібрання згодом опрацював і підготував до друку М. Костомаров під час відбуття заслання в Саратові в зв'язку з Кирило-Мефодіївською справою. Тоді ж і вдалося їх опублікувати у виданому Данилом Мордовцевим в Саратові збірнику «Малоруський літературний збірник» [41, с. 179—353].

В опрацюванні цієї публікації, доданих до текстів пісень, особливо історичних, обширних приміток з інформацією про оспівані події і дійових осіб, помітний вплив методики подачі пісенного тексту в «Запорожской старине» Ізм. Срезневського. У непоодиноких місцях Костомаров дає описи місцевості, яка згадується в пісні (напр., «Битва під Берестечком»), наводить місцеві перекази і легенди, пояснює згадані в сюжеті традиційні місцеві побутові реалії. Так у поясненні до волинського варіанта баладної пісні про Бондарівну, який починається рядками «Ой у Луцьку в славнім місті капелія грає; / Молодая Бондарівна у корчмі гуляє», Костомаров пише про свавілля пана Потоцького, співчутливе ставлення місцевої людності до долі героїні пісні: «На Волині, — констатує, — народ пам'ятає Бондарівну; нерідко в сільській хаті можна зустріти її портрет в одязі волинських сільських дівчат, у другому рядку описується волинський звичай: в неділі і свята вдень люди обох статей сходяться в корчму; туди ж при-

ходять старці, з'являються два-три музиканти з бандурами, скрипками, басом; молоді люди танцюють» [42, с. 138].

Науково цінними є зауваги у примітках про загальноукраїнські спільності у народнопісенному репертуарі волинян, аналоги і варіантні подібності з народними піснями українського Лівобережжя, особливості побутування і виконання тощо.

Волинський збірник М. Костомарова продовжував і розвивав кращий досвід публікації народнопісенних текстів свого часу, в тому числі й харківської школи, з якої вийшов його автор. Відносна часова й територіальна означеність фіксації пісень, супровідні пояснення й додатки упорядника кваліфікують цю працю як цінний набуток української фольклористики, одну з віх її поступу.

З харківського періоду народознавчих аспірацій М. Костомарова бере початок і його зацікавлення міфологією та її трансформаціями в усній народній словесності. Ця тема проходить у його листуванні з Ізм. Срезневським [76, с. 325—346], який, як згадувалося, також працював у цій ділянці і видав 1846 р. у Харкові дослідження «Святылища и обряды языческого богослужения древних славян: по свидетельствам современным и преданиям». М. Костомаров заторкнув у своїй магістерській дисертації питання про витоки народнопісенної символіки з міфологічної свідомості. Згодом розгорнув характеристику слов'янської міфології в університетських лекціях, витяги з яких видав 1847 р. у Києві [56]. Це дослідження побудоване на аналізі відомостей з писемних джерел і лише подекуди в ньому вкраплені звертання до фольклорного й етнографічного матеріалу: пісень, повір'їв, звичаїв.

Це були б ті основні позиції, що фіксують пов'язаність М. Костомарова з харківським фольклористичним осередком і визначають його як чільну постать української романтичної фольклористики.

У подальшій науковій праці він віддасть рішучу перевагу історіографічним студіям. Водночас не покидатиме й фольклористики та етнографії, вдало поєднуючи їхні дані з предметами історичного дослідження. Це поєднання вельми збагатить історіографічні й історіософські праці М. Костомарова, надасть їм неповторного шарму. О. Пишін слушно констатував: «Як пізнішому історикові М. Костомарову дуже до-

помогло те, що в молоді роки був він завзятим етнографом» [47, с. 187].

Хоч треба сказати, що і в пізніші роки М. Костомаров немалою мірою прислужився українській фольклористиці вже як представник позитивістської формації її культурно-історичного напрямку. Зокрема, як і науковий редактор кількох томів видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край». Докладніше про це повинно мовитися в наступному продовженні цієї праці.

Метлинський Амвросій Лук'янович (1814—1870). Походив з дрібномаєтної дворянської родини, народився в с. Сари тепер Гадяцького району Полтавської області. Навчався в Гадяцькому повітовому училищі та гімназії і в Харківському університеті, який закінчив у 1835 р. Працював у ньому помічником бібліотекаря, а після захисту магістерської дисертації у 1843 р. — професором російської словесності. У Харкові зблизився з Ізм. Срезневським та М. Костомаровим, романтично-народницька атмосфера втягнула його в свою орбіту, позначила, зокрема, в його поетичній творчості.

У збірці віршів «Думи і пісні та ще децю», виданій у Харкові 1839 р. під псевдонімом «Амвросій Могила», виразно простежується вплив фольклору — у сюжетах, мотивах, образах і, особливо, в поетичній мові. Автор щедро і вміло використовує засоби традиційної народнопісенної поезики, майстерно трансформуючи кризь призму власного поетичного хисту. Генетичну пов'язаність своєї поезії з народною автор постулює й епіграфом до збірки, взятим з відомої пісні:

*Ой в степу могила з вітром говорила:
«Повій, вітре ти на мене, щоб я не чорніла,
Щоб я не чорніла, щоб я не марніла,
Щоб на мені трава росла та ще й зеленіла».*

У поетичній рефлексії-спогаді «Бабусенька» автор згадує «стару бабусеньку», яка в дитинстві його «кохала», «піснями пеленала, рідним словом кормила, рідній мові учила», «Про козака вона співала: Як його мати проганяла, дібровонька гомоніла...». У вірші віддунують ремінісценції мотивів пісень «Гомін, гомін по діброві», «Ой у полі могила з вітром говорила» та ін. (Думки, пісні та ще децю Амвросія Могили. — Харьков, 1839. — С. 69—70). З фольклорної традиції почерпнув А. Метлин-

ський і сюжети своїх віршів «Підземна церква» (про церкву, яка «пішла під землю», коли не стало козаків) і «Покотиполе» (про виявлений степовою рослиною перекотиполем затаєний злочин).

Збірку оригінальних віршів і поетичних перекладів А. Метлинського відкриває його обширна стаття «Замітки стосовно південноруської мови» [19, с. 3—35], в якій викладаються думки автора про давність, оригінальність, красу і багатство української мови — мови, якою «говорили наші перші літописці», «якою, вірогідно, звучали промови київських князів», «якою батьки наші в своїх думках оспівали життя і славу Південної Русі» [19, с. 3].

І хоча в непоодиноких місцях судження автора затінені павутиною риторики вірогідного прогнанню перед імперською владою Великої Русі, органічною і невіддільною складовою якої є, мовляв, Малоросія, все-таки головна концептуальна лінія ствердження історичної самотності української мови проведена достатньо чітко, логічно і послідовно. Особливо, в наративі нумерованих заміток (замітка I, замітка II — до IX). Не залишилося тут поза увагою і питання відмінності української мови від російської. А. Метлинський аргументує цей концепт головню аналітичними даними різниці фонетичної системи обох мов.

Важливим є акцент на ствердженні мовної єдності наддніпрянських українців («південнорусів») і галичан («червонорусів»), окреслення єдиного заселеного ними етнічного простору від Вісли до Кубані і кількістю єдиного за тодішніми даними, 10-мільйонного народу. Автор наголошує, що мова в Червоній Русі — ця ж, що є в Малій Русі і лише з невеликими несуттєвими місцевими відтінками [19, с. 8—10, 30]. Опирає свої судження на відомостях, почерпнутих з праць П.И. Шафарика і з німецькомовної граматики «руської або малоруської мови» (1834) галичанина Йосифа Левицького та фольклорних матеріалів, у тому числі й збірника пісень Вацлава з Олеська [19, с. 9, 13].

Покликаючись на досвід української усної народнопоетичної творчості, А. Метлинський стверджував придатність української мови для виразу будь-яких думок, почуттів, наголошував, що це мова сильна і ніжна, мелодійна і милозвучна. «Важко знайти мову, якій поступилась би малоруська у жвавості розповіді» [19, с. 23]. І далі: «Прочитайте пісні пів-

денноруса, якщо хочете знати, що мова його придатна для виразу найніжніших душевних порухів у найрізноманітніших їхніх відтінках, прочитайте думи південноруса, якщо хочете знати, що мова його може живописати і величні явища природи, і народні хвилювання та свари...» [19, с. 24—25].

У контексті таких міркувань і загального змісту статті треба, на наш погляд, розуміти і смисл того різкого переходу від звеличення української мови до констатування її теперішнього упадку і пророкування її загибелі, який робить автор в останніх реченнях наведеного вступного пасажу: «Південно-руська, кажу, мова з дня на день забувається і замовкає — і прийде час — забудеться і змовкне... І слово її тільки, може бути, в тужливих піснях долетить до нащадків...» [19, с. 3—4]. Це не песимізм, не втрата віри в перспективу українського слова, як сприйняли цей момент сучасники і як він зазвичай коментується в науковій літературі, а скоріше крик душі, осторога, попередження, що так буде, якщо українська мова залишатиметься в стані занедбання і зневаги.

Уже в наступних словах він висловлює надію: «Але може бути й те, що в епоху зневажання південноруської мови пробудиться любов до неї» [19, с. 4]. Цю справу, декларативно апелює до «светлого внимания правительства». Але насправді всіма своїми думками, судженнями щодо активної уваги до рідного слова, плекання його в письменстві, фаховими розважаннями і рекомендаціями стосовно усунення правописного різнобою тощо стаття спрямована до її сучасників-українців. У кінцевих рядках і прямим текстом наголошено, що метою автора було «зупинити увагу ученого і невченого південноруса на деяких особливостях його Слова, на основі яких це Слово заслуговує кращої уваги і поваги, ніж такої, якої воно тепер удостоїлося» [19, с. 34—35].

Стаття А. Метлинського — одна з найповажніших філологічних праць свого часу про українську мову. Крім писемних джерел, базовим матеріалом для ствердження повноцінності і життєздатності української мови послужили авторові і пам'ятки усної народної словесності. Це дає підставу вважати, що на час видання збірки «Думки і пісні та ще де що» і написання вступної статті до неї А. Метлинський уже був істотно занурений у стихії народного слова.

Щодо того, відколи А. Метлинський займався збиранням народних пісень, точних відомостей немає. Але напевно — не пізніше, за припущенням О. Пишіна, як з кінця 30-х років [47, с. 149]. У передмові до книжки «Южный русский сборник» її видавець А. Метлинський зазначив, що вже декілька років він займається «руською словесністю не тільки книжною, а й народною» [20, с. 7—8]. За інформацією М. Сумцова, А. Метлинський подав у 1847 р. до цензури збірник народних пісень, який тоді не був виданий [66, с. 1]. Це, як вважає Б. Кирдан, було об'єднання записів А. Метлинського, Ізм. Срезневського та інших збирачів [23, с. 153] — вочевидь, харківського осередку.

Втім, працюючи в Києві професором університету св. Володимира (1851—1854), А. Метлинський видав збірник «Народные южнорусские песни» (1854), зазначивши в перших словах передмови, що це видання є «плодом» багатолітньої праці його автора [39, с. V].

Збірник А. Метлинського, в основному підготовлений у Харкові, і був продуктом харківського осередку української романтичної фольклористики. Він фіксує характерні риси пов'язаності з її досвідом й істотний крок до розвитку і поглиблення її науковості. Поряд з типовими романтичними похвалами на адресу усної народної словесності Метлинський висловлює у вступі непоодинокі власні цікаві зауваги і думки стосовно природи фольклоротворення, поширення і функціонування зразків народної поезії, їх збирання і видання тощо.

Вважає, наприклад, що пам'ятки усної словесності зобов'язані своєю появою головно розумним і творчо обдарованим особистостям з народу, які зуміли «враження світу і події життя, властиві душі людини почуття правдивого, доброго і прекрасного виразити в слові з такою силою і красою, що слово їхнє не залишило байдужими, не забулося тими, що його почули, але збереглося і зберігається та передається нащадкам» [39, с. VI].

Думка про початкову роль творчої особистості в появі зразків усної народної словесності — відома і визнана у фольклористиці. Однак вона доповнюється і констатацією неодмінної участі і творчої ролі середовища, в якому сприймається, побутує, кристалізується і узагальнюється новотвір. Метлинський сформулював своє бачення цього процесу так, що в

ньому абсолютизується роль начального творчого чинника — особливо мудрої і творчо обдарованої особистості з народу, а загалом народним визначається головно функційність рецептора, оберігача і транслятора «прекрасних творінь слова». Він, цей загал, не співтворить («до чужого прекрасного додає своє краще»), а «подібно доброму полю» храниць у серці «живе Слово» як «плід минулого і насіння для майбутнього» [39, с. VI—VII]. Цей завужений погляд на процес фольклоротворення викликав критичне застереження вже в сучасників А. Метлинського.

У теоретичних положеннях передмови постулюються й удосконалені підходи до запису фольклорного тексту та його оприлюднення в друці. А. Метлинський категорично заперечує будь-яке втручання в текст фольклорного твору, називає свавіллям контамінації пісень з різних варіантів [39, с. X], вимагає подавати варіанти окремо. Цю вимогу він реалізує і в своєму збірнику, який з цього погляду був новацією в практиці української фольклористики.

Новим було і те, що упорядник поставив перед собою завдання представити в збірнику головно ті пісні, які ще ніде не друкувалися (окрім не багатьох винятків) і які дійсно з того чи того погляду заслуговують уваги, і провів у цьому напрямку відповідну селекційну роботу щодо відбору з великого зібраного матеріалу, як зазначено в передмові, найкращих і найцікавіших зразків [39, с. X—XI].

Наголошуючи на важливості «сумлінної» фіксації і подачі друком фольклорного тексту, А. Метлинський застановляється і над правописним аспектом вирішення цього завдання, пропонує свої підходи задля того, щоб достатньо відбити і правильно передати особливості народних пісень з різних місцевостей України, не утруднюючи при цьому їхнє читання і сприйняття [39, с. XI—XII].

Як видно з позначок під текстами, переважна більшість записів пісень збірника походить з Лівобережної України, але є також з Правобережжя. Хоча в передмові і прикінцевій заувазі упорядник декларує докладну паспортизацію записів фольклорних текстів, подає в додатку навіть укладений М. Білозерським порадинок як записувати і документувати твори усної народної словесності, але при вміщенні у збірнику піснях подані здебільшого лише назви

повітових міст, які означають місцевості записів: (Ромен), (Лубни), (Пирятин), (Гадяч), і т. д. І тільки порівняно невелика кількість пісень, зокрема історичних, має дещо докладнішу паспортизацію (вказано час, місце, інформатора). Вочевидь, тому, що більшість записів зроблено раніше, коли паспортизації не приділялася достатня увага, а також через те, що А. Метлинський, як зазначив у передмові, користувався при укладанні збірника і матеріалами інших збирачів (М. Марковичевої — Марка Вовчка, брата — поета і етнографа Семена Метлинського, С. Носова та ін.) [39, с. XII].

Як засвідчують архівні джерела, особливо значною була участь у підготовці збірника автора згаданого додатку до нього з правилами збирання фольклору **Миколи Михайловича Білозерського** (1833—1896) — молодшого брата відомих діячів української культури Олександри Білозерської-Куліш (Ганни Барвінок) і Василя Білозерського. З надісланих А. Метлинському записів М. Білозерського лише невелика частина увійшла до збірника. Вочевидь, через зазначені засади відбору матеріалу упорядником².

Упорядник відмовився від коментування пісень, щоб, як зазначив, не відволікати уваги читача від змісту самих пісень [39, с. XII]. Лише при деяких, зокрема історичних, подав стислі примітки. Також при обрядових навів зауваги своїх інформаторів про пов'язаність виконання пісень з обрядовим дійством. Заслужують уваги етнографічні коментарі до низки обрядових пісень (купальських, обжинкових, колядок).

Важливим внеском збірника А. Метлинського є низка варіантів уже опублікованих дум і три повні тексти та два уривки нових дум, в тому числі два варіанти нової «надзвичайно яскравої думи» [13, с. LX] про Хвеська Андібера у запису П. Куліша. Фіксації думових текстів належать А. Метлинському («від кобзаря» в Зіньківському повіті), його братові, М. Білозерському і, за припущенням К. Грушевської, М. Костомарову [13, с. LX—LXII].

Примітним є і пошук видавця щодо раціонального групування та систематики народних пісень. Він запропонував подавати їх так, як сам народ групує, і за змістом. На перше місце виніс «Пісні жи-

² Докладне дослідження цього питання див. [75, с. 29—43].

тейські» (колискові, любовні, сімейно-родинні, весільні, поминальні), далі: календарні, морально-повчальні, билеві...

А. Метлинський ставить питання про потребу дослідження народнопісенного вірша, запис і видання пісень з мелодіями.

Текстовим наповненням і думками передмови збірник «Народные южнорусские песни», можна сказати, підсумовував і узагальнив кращий теоретичний та практичний збирацький й едиційний досвід харківського осередку романтичної фольклористики. Водночас це видання вже орієнтувало на ширші новочасні осягнення у цій сфері пізнання, артикулювало нові потреби, вимоги і засади фольклористичного досліду. Представляло нові тексти дум і пісень та вищі наукові засади їх фіксації, опрацювання і подачі в друці³.

Збірник прислужився фольклористиці і тим, що викликав численні відгуки в науковій пресі, стимулював цікаву предметну дискусію, яка знаменувала рух фольклористичної думки її утвердження на наукових засадах⁴.

Збірник А. Метлинського, — констатував О. Пипін, — зайняв поважне місце в літературі української етнографії» [47, с. 150]. Ця «знаменита книга залишила глибокий слід в історії української етнографії», — стверджував М. Сумцов [66, с. 1].

З харківським осередком українського народознавства пов'язаний початок етнографічної діяльності згаданого **Сементовського Костянтина Максимовича** (1823—1902). Він народився на Полтавщині в поміщицькій сім'ї, з якої вийшли і його два брати: історик і письменник Микола та краєзнавець і журналіст Олександр Сементовські. Після закінчення Ніжинського ліцею вищих наук (1839) працював у канцелярії харківського генерал-губернатора. У той час познайомився і зблизився з Ізм. Срезневським, Г. Квіткою-Основ'яненком, П. Гулаком-Артемовським, М. Костомаровим, А. Метлинським та під їхнім впливом приєднався до українознавчої роботи.

³ Текстологічний аспект збірника А. Метлинського докладно розпочинається у зазначеній статті Б. Кирдана «А.К. Метлинский (1814—1870)» [24, с. 152—180].

⁴ Аналітичний огляд цих відгуків і рецензій подав Н. Сумцов у статті «Пятидесятилетие сборника А.Л. Метлинского «Народные южнорусские песни» [66, с. 5—18].

У харківському альманасі «Молодик» дебютував у 1843 р. з етнографічним нарисом про українські народні повір'я і звичаї, приурочені до календарних свят [54, с. 86—107]. На початку і в кінці огляду традиційних звичаїв до днів і свят церковного календаря, характерних, за словами автора, для Полтавщини [54, с. 106], мовиться про багатство народних переказів, пісень, повір'їв, звичаїв «під благодатним небом України», які залишаються ще не зібраними і недослідженими, а які можуть принести багато користі для історії Малоросії та інших слов'янських народів. Автор наголошує на потребі видання народних пісень з варіантами, наукового вивчення прислів'їв і приказок, казок, легенд, народної демонології, способів традиційного самолікування, сімейного і громадського побуту... Все це має бути зібране, приведене в порядок і піддане докладному розгляду — робить висновок К. Сементовський [54, с. 86—87, 106—107].

До описів купальських звичаїв і повір'їв у нарисі К. Сементовського додана примітка Ієремії Галки (М. Костомарова) з поясненням змісту окремих складових обряду [54, с. 91—93]. Заслуговує на увагу і згадка автора про використання відомостей стосовно цієї теми від Г. Квітки-Основ'яненка [54, с. 106].

Того ж 1843 р. К. Сементовський опублікував у петербурзькому журналі «Маяк» розширений опис відзначення українцями християнських свят і пов'язаних з ними звичаїв [52, с. 1—45]. Новими в цьому матеріалі є, зокрема, відомості про приурочені до святкування народні ігри на Полтавщині і Чернігівщині: «король», «перепілка», «галка», «ворон», «дрібущка» та ін. з піснями і примовками.

Ця публікація викликала доповнення і зауваження А. Метлинського та Ізм. Срезневського, які були подані в цьому ж журналі [38, с. 71—74; 60, с. 45—57]. Відгукнувся на неї і галичанин І. Вагилевич. За спонукою Ізм. Срезневського він підготував і вислав йому цінний матеріал про відповідні традиційні звичаї та повір'я на західноукраїнських теренах, зокрема на Бойківщині [50, с. 176—179].

На основі матеріалів з Полтавщини К. Сементовський описав звичай народного відзначення Різдва-них свят [55, с. 364—368] та подав цінні відомості про інші народні звичаї, обряди і повір'я, пов'язані з господарськими заняттями, побутом, календарни-

ми і сімейними святковостями [53]. Праці К. Сементовського — здебільшого етнографічного змісту, водночас в них введено і чимало фольклорних текстів: виконуваних і вживаних у певному обрядово-звичаєвому й оказіональному контексті пісень, примовок, прислів'їв, приказок, замовлянь тощо. Записи українських народних пісень К. Сементовського збереглися в архіві О. Бодяньського [79, с. 16].

Головний сенс публікацій К. Сементовського в тому, що вони разом з їх доповненнями і обговореннями істотно задіяли в процес народознавчого вивчення українську календарно-звичаєву традицію, в тому числі і її фольклорну складову.

Уже з кінця 40-х рр. не простежується продовження праці К. Сементовського в народознавчій сфері. Очевидно, в зв'язку з його виїздом з Харкова і з України. Повторювана в різних довідкових виданнях і дослідницьких студіях відомість, що йому належить видання «Малорусские и Галицкие загадки» (1851) — помилкова. Це праця, як зазначено на титульній сторінці (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Сементовским. — Киев, 1851)⁵ її публікації, його старшого брата **Олександра Максимовича Сементовського** (1821—1893), який у 40—50-х рр. був службовцем на Київщині і також виступав у пресі з етнографічними і краєзнавчими матеріалами [51].

У передмові збірки загадок вказується, що в побуті і звичаях «малоросіян» є багато знаменитих особливостей, які «різко відрізняють цей народ від інших споріднених з ним народів», наголошується на невідкладній потребі збирання і вивчення пам'яток традиційної культури цього народу, «перлів народної поезії», які через не увагу, зволікання можуть бути втрачені (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Сементовским. — С. 1—2). Вступні зауваги О. Сементовського досить виразно перекликаються із вказаними думками К. Сементовського про важливість і потребу народознавчих вивчень. Зазначено, що збірку складають загадки «здавна зібрані» автором у Київській, Чернігівській, Полтавській, Херсонській, Харківській і Воронізькій губерніях, а

також опубліковані раніше добірки Л. Боровиковського українських загадок у «Ластівці» (1841), та у «знаменитій» (як висловився автор) збірці «Галицької приповідки і загадки» (1841) Григорія Ількевича (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Сементовским. — С. 2, 3).

Вартою уваги є згадка в передмові, що автор скористався збіркою загадок брата Костянтина, укладеною з допомогою Ізм. Срезневського та інших харківських учених (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Сементовским. — С. 3—4). Цим засвідчено причетність К. Сементовського до підготовки цього видання та його пов'язаність з харківським народознавчим осередком. Зокрема, можливо, і зі згаданим проектом у колі Ізм. Срезневського щодо видання збірки українських загадок, який декларував у 1834 р. В. Смирницький. Таким чином збірку загадок О. Сементовського також можна зарахувати до фольклористичного активу харківського осередку.

Збірка О. Сементовського відзначається продуманим опрацюванням і помітними новаційними рисами. При її укладі упорядник, видно, врахував згадану критику О. Бодяньського щодо практики алфавітного порядку публікації фольклорних паремій, і запропонував групування загадок за предметним принципом — реаліями, яких стосуються їхні відгадки: Сонце, Місяць, Зорі, День, Ніч, Вітер, Голова, Очі і т. д. Згруповані так тексти загадок з зазначеними відгадками і місцевостями запису добре показують спільності і відмінності їхніх різномісцевих варіантів і версій. Тут бачимо вже предметний елемент аналітичного дослідницького підходу. У цьому контексті вдало задіяні й українські галицькі зразки загадок, добре показана їхня архетипна спільність з загальноукраїнським фондом народних загадок.

Ще більше зазначений цей дослідницький аспект у кінцевих примітках до 44 загадок з цифровими відсилками ((1), (2), (3) — (44) (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Сементовским. — С. 39—44). Тут упорядник вказує на місцеві варіанти й аналоги, різні відгадки, іноземні запозичення, генетичну пов'язаність смислу загадки з давніми міфологічними уявленнями, повір'ями. Наприклад, загадка «Круть, верть — у черепочку смерть» вважається похідною від вірування в зловісну для господаря силу вчиненої на

⁵ Неточність в атрибуції авторства цього видання взяла початок, мабуть, з довідки про К. Сементовського у відомому «Энциклопедическом словаре» Ф.А. Брокгауза и Ефрона (Т. XXIX. — С.-Петербург, 1900. — С. 438).

його полі «закрутки» в збіжжі. Автор наводить це вірування, записане на Полтавщині (Малороссийские и галицкие загадки, изданные Александром Семеновским. — С. 44).

Взагалі ця збірка засвідчувала добру народознавчу підготовку її автора. В українській фольклористиці ця невеличка 44-сторінкова книжка з 380-ма загадками заслуговує на увагу не тільки як перше окреме видання цього виду народної творчості, але й як незвичне на свій час оригінально й поважно опрацьоване едиційне явище.

Після переїзду О. Семеновського в 1860 р. до Вітебська на посаду секретаря губернського статистичного комітету він займався дослідженням традиційної культури і побуту білорусів, відомий як автор праць «Этнографический обзор Витебской губернии» (1872), «Белорусские старожитности» (вип. 1. — 1890) та інших досліджень. У білоруських довідкових виданнях фігурує як російський і білоруський етнограф, археолог і краєзнавець [78, с. 458]. Про його причетність до української етнографії навіть не згадується.

Певне відношення до розгортання в Харкові українознавчої і народознавчої роботи у 30—40-х рр. XIX ст. мав і відомий у той час історик та археолог **Вадим Васильович Пассек** (1808—1842).

Він народився в Тобольську, де його батьки — дворяни з Харківщини — відбували заслання. Під час навчання в Московському університеті (1831—1834) належав до гуртка О. Герцена і М. Огарьова. Це перешкодило йому зайняти обіцяну посаду в Харківському університеті. Очікуючи дозволу, проживав у родинному маєтку, часто бував у Харкові, спілкувався з університетськими вченими, подорожував.

У 1834 р. В. Пассек видав книжку «Путевые записки Вадима» (Москва), в якій вміщений етнографічний нарис «Малороссия». В надрукованому окремою статтею описі купальського звичаю в Україні подав низку пов'язаних з цією традицією народних пісень і відомості про їх виконання [6, с. 247—267].

Етнографічні описи з України, зокрема зі Слобожанщини, і фольклорні тексти містить праця В. Пассека «Очерки России» (С.-Петербург, 1838—1842. — Кн. 1—5). У першій книзі, передруковуючи нарис «Купало» і 16 купальських пісень, автор додав і переклади цих пісень російською мовою. Ра-

зом з російськомовними перекладами передрукована і низка пісень із «Запорожской старины».

У другій книзі (1840) до опису українських народних повір'їв додані тексти замовлянь (від укусу змії, наврочення та ін.). У третій книзі (1840) — опис народного відзначення Різдва свят, Маланки, Нового року («Малороссийские святки») поєднаний з наведенням обрядових пісень — колядок, щедривок, записаних, як зазначено, у Харківській, Воронізькій, Полтавській губерніях. Тут уміщений і нарис Ізм. Срезневського «Козаки-гайдамаки Уманской войны» з 10 гайдамацькими піснями [46, с. 121—138].

У п'ятій книзі (1842) опис українських весняних звичаїв і обрядів супроводиться циклом веснянок (15 пісень) [46, с. 146—187].

У доробку В. Пассека значиться і досить обширний опис українського весілля з обрядовими піснями, опублікований уже після його смерті О. Рігельманом [45, с. 167—242].

Праці В. Пассека в непоодиноких місцях позначені предметним зв'язком з народознавчою діяльністю харківського осередку романтиків. Вони належать передусім до історичних та етнографічних джерел. Водночас вони є певним внеском у справу вивчення української народної словесності, тому заслуговують на увагу історії фольклористики.

Замилування до української старовини, народної традиційної культури виніс з Харкова і вихованець його університету **Олександр Власович Терещенко** (1806—1865), історик і етнограф. Уродженець містечка Зіньків на Полтавщині, він після закінчення університету, будучи у Петербурзі на державній службі, продовжував збирати українські народні пісні й етнографічні матеріали. З цитованого листа П. Гулака-Артемовського до О. Терещенка від 11 лютого 1828 р. видно, що останній звертався до недавнього свого професора з проханням надсилати йому «наші рідні пісні», і той обіцяв при можливості «порадувати» його «милим гостинцем» [16, с. 221].

1848 р. вийшла у Петербурзі праця О. Терещенка «Быт русского народа» в семи об'ємних книгах. Метою цього видання була комплексна етнографічна характеристика росіян різних регіонів, а також деяких інших етносів імперії, зокрема білорусів і українців. Праця вражала небуденною масштабністю задуму й широтою охоплення матеріалу. Описуючи той

чи той розділ традиційно-побутової культури росіян (житло, одяг, сімейний побут, обряди, календарні і родинні звичаї, ігри, забави та ін.), він присвячує окремі частини викладу характеристикі відповідних етнокультурних аналогів інших народів. Нерідко звертається і до порівняльних та типологічних зіставлень з етнографічними реаліями слов'янських народів з-поза меж Росії.

У кожній з семи книг значне місце займає український етнографічний і фольклорний матеріал. Так, у розділі «Народность» першої книжки подається багато відомостей про побут українців, наводяться у цьому зв'язку цілі тексти й уривки українських народних пісень — як опублікованих на той час, так і ще недрукованих.

В огляді весільних обрядів, якому присвячена друга книга, розділ XX «Свадьба малороссийская» дає відомості про давнє українське весілля (за Боплом) і сучасне весілля («Нынешняя свадьба») — С. 485—564. Цінні оригінальні відомості подає опис весілля українців-переселенців у Саратовській губернії («Свадьба переселенцев-малороссиян, находящихся в Саратовской губернии» — розділ XXI; с. 515—593). Обидва ці розділи насичені обрядовими і необрядовими народними піснями, які подаються в контексті з описом перебігу весільного дійства.

У вступному слові до своєї праці О. Терещенко наголошував на потребі вказувати при записуванні народних пісень відомості про зв'язок їхнього виконання з побутом, звичаями, обрядами, повір'ями [68, с. VII—VIII]. Цієї засади дотримувався він досить послідовно при наведенні народних пісень у своїй праці, в тому числі й українських. З цього погляду автор виявляє добре знання і розуміння української народної традиції. При описах календарних і родинних обрядів і звичаїв наводить приурочені до них українські народні пісні й зразки інших видів народної словесності. Особливо багаті ними розділи про зустріч весни, відзначення русалій, Купала, обжикок, святкування Різдва Христового, Великодня (Книги V, VI, VII). У книзі IV-ій («Забавы, игры, хороводы») подані описи українських дитячих і дорослих ігор з приспівками і примовками до них.

Словом, праця О. Терещенка охоплює багато відомостей і текстів, спостережень і дослідницьких зауваг з українського народознавства. Досі українознавчий і народознавчий аспект її змісту належним

чином не вивчений. Мабуть через ту стриману і критичну оцінку, яка пролунала в російській науці на її адресу наприкінці XIX — на початку XX ст. Витоки цієї праці — ще, мабуть, у тому часі, коли її автор навчався в Харківському університеті, коли, за словами В. Пассека, Харків відзначався «любовью ко всему народному»⁶.

«Быт русского народа» був своєрідним підсумком і максималістським виразом оцієї винесеної автором з юності «любви до всего народного». Тому є підстави вбачати певну генетичну і предметну дотичність особливо українознавчої складової цієї праці до харківського народознавчого руху першої половини XIX ст.

Ця праця була неординарним явищем у свій час, викликала низку рецензій і загалом позитивну оцінку у тогочасній науковій пресі. У всякому разі, заслуговує на увагу в історії української етнографії і фольклористики.

О. Терещенко — також автор однієї з перших біографічних праць про І.П. Котляревського, в якій зафіксовані цінні відомості про захоплення творця української «Енеїди» збиранням пісень та інших видів народної творчості [69, с. 163—175].

* * *

Така в загальних рисах фактологічна візія українського народознавчого, зокрема фольклористичного, руху, який був ініційований інтелектуалами українського Лівобережжя і зосереджений та до певної міри інституційований навколо харківського гуртка українських романтиків з його лідером Ізм. Срезневським.

Відкритий 1805 р. в Харкові університет по мимо офіційної проімперської русифікаторської своєї заданості стосовно «Малоросії» стихійно інспірував і акумулював рух, який, властиво, протидіяв цьому казенному курсові Петербурга: пізнання історії України, зацікавлення народною мовою українського довкілля, пам'ятками минулого і живою традицією побутово-звичаєвої культури, усної народної словесності. Рух цей значною мірою зумовлювався впливом ідей романтизму, які мали своїх прихильників у викладацькому і студентському середовищі Харківського університету. Водночас його важливим підґрунтям була

⁶ Срезневський В. Вадим Васильович Пассак и его письма к И.И. Срезневскому.

особливо жива і дієва на Лівобережжі історична пам'ять про недавню Гетьманщину і козацький автономний устрій. Пам'ять, яка відзивалася «національною тугою» навіть у середовищі значною мірою омосковцених родин колишньої козацької старшини, і яка підживлювалася поширюваними в рукописах козацькими літописами, історичними трактатами типу «Історії Русів» і особливо живучими на Полтавщині, Харківщині, Чернігівщині кобзарською традицією з її історичними піснями і думами.

Зрештою, тієї пам'яті, яка покликала великого Полтавця Івана Котляревського і життєствердним сміхом його «Енеїди» возвістила народження нової української літератури народною мовою. Харків перейняв естафету українського літературного відродження і продовжив його розвиток та утвердження в письменницькій діяльності творчо обдарованих особистостей Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського та низки інших літераторів.

Уже в перші десятиліття XIX ст. Харків визначається як помітний осередок наукового, літературного і загальнокультурного руху, який притягнув до себе і починання в цій сфері в інших місцях Лівобережжя, зокрема в Полтаві, Ніжині, Чернігові. Цьому великою мірою сприяла і Харківська журналістика, яка розвивалася з другого десятиліття і утвердилася як активний чинник духовного оживлення краю.

Істотною складовою цього руху стає з самого початку й українська тема: історія Харкова і його довкілля, пам'ятки старини, українське село, його побут, звичаї, обряди, повір'я, усна народна словесність, особливо пісенна, народна мова, українознавчі писемні джерела тощо. Цей українознавчий струмінь діяльно заохочувався і пропагувався на сторінках харківської преси, зокрема «Українського вестника» (1816—1819), його підтримували непоодинокі місцеві інтелектуали й охоче сприймав читацький загал — чиновне і поміщицьке панство Харкова та провінції.

Українофільська, українознавча аура тогочасного Харкова, зростаюча в ньому любов до «всього народного» була настільки атракційною і впливовою, що робила своїми прихильниками, adeptами не тільки обрусілих малоросів, а й непоодиноких великоросів. Росіяни за походженням і за вихованням Ізмаїл Срезневський і Микола Костомаров, опинившись у Харкові, опановували тут українську мову і форму-

валися як українські патріоти та визначні діячі-українознавці.

Ізм. Срезневський уже в юнацькі роки ініціював створення гуртка з середовища своїх приятелів-студентів Харківського університету — любителів романтичної літератури і народності. Цей гурток здобув значне коло прихильників і послідовників, став ядром т. зв. «Харківської школи романтиків». Особливо істотне місце посіли й вагому роль відіграли в його діяльності народознавчий і власне фольклористичний напрямки роботи.

Свої пошуки, збирацьку й видавничу діяльність на фольклористичному полі гурток Ізм. Срезневського чітко задекларував як продовження і розвиток почину видання українських пісень і дум М. Цертелєвим і М. Максимовичем. Публікації фольклорних текстів у харківських виданнях: «Український альманах» (1831), підготовленому альманасі «Эфемериды» (1831), двох випусках альманаху «Утренняя звезда» (1833, 1834) і особливо шість книжок «Запорожской старины» Ізм. Срезневського (1833—1838) — реальне підтвердження цієї тенденції.

Особливо значним, резонансним і впливовим явищем української фольклористики свого часу була «Запорожская старина». Це видання з зацікавленням було сприйняте в Росії, стало відомим у південно-східній частині України — Галичині, а також у інших слов'янських країнах, воно значною мірою стимулювало збирацьку і видавничу фольклористичну роботу в Україні, було певним зразком, служило справі популяризації культурно-історичної цінності українського фольклору та мови. І хоча згодом, зокрема в останні десятиліття XIX ст., наукова критика побачила у текстах цього видання суттєві порушення фольклорного автентизму, звинуватила Ізм. Срезневського в підробках і фальсифікаті, воно в свій час відіграло безсумнівно позитивну роль. Повинно, на нашу думку, розглядатися і трактуватися як типове явище романтичної фольклористики. Зрештою, проблема фальсифікацій у «Запорожской старине» і на сьогодні не має достатнього наукового з'ясування.

Ізм. Срезневський і його гурток значною мірою зацікавили народністю і залучили до збирання фольклору чимале гроно студентів та інших осіб у Харкові і на провінції. Атмосфера цього руху істотно вплинула на посилення фольклоризму в літературній творчості харківських і околихарківських пись-

менників, зокрема Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, О. Шпигоцького, Л. Боровиковського та ін. Відомо, що всі вони займалися і записуванням творів різних видів усної народної словесності та етнографічних матеріалів.

У Харкові була підготовлена і видана перша збірка українських народних прислів'їв і приказок («Малороссийские пословицы» и поговорки» В. Смирницького — 1834), тоді ж анонсувалося і окреме видання українських загадок, яке було реалізоване щойно збіркою О. Сементовського «Малорусские и галицкие загадки» (1851).

З діяльністю харківського осередку пов'язані й важливі напрацювання у сфері наукового вивчення фольклору, теоретичних і методологічних засад осмислення його культурно-історичної і мистецької цінності, класифікації і систематизації, способів опрацювання і видання текстів. Очевидним авторитетом у цій ділянці виступає Ізм. Срезневський. Його передмови до випусків «Запорожской старины», статті і рецензії у столичній російській пресі пропонували наукові підходи до дослідження і видання пам'яток усної народної словесності в дусі європейського поступу фольклористичної думки.

Особливо чільне місце в історії початкового етапу розвитку української фольклористики належить статті Ізм. Срезневського «Взгляд на пам'ятки украинской народной словесности. Письмо к профессору И.М. Снегиреву», опублікованій 1834 р. у московському науковому виданні. Автор робить спробу жанрової класифікації українського фольклору і на основі аналітичного розгляду стверджує незаперечну історичну глибину його традиції, самобутність і високі творчі можливості української мови, їхнє індивідуальне обличчя і значення в загальнослов'янському культурному контексті.

Видання харківського осередку сприяли розширенню кола дослідників українського фольклору, залученню до нього й науковців з-поза Харкова. З ними (цими виданнями), зокрема, пов'язаний певною мірою і початок праці на полі вивчення українського фольклору вихованця Московського університету, згодом визначного вченого-слависта Осипа Бодяньського. У критичних відгуках на «Запорожскую старину» Ізм. Срезневського і збірку українських прислів'їв і приказок В. Смирницького (1834) та, особливо, в магістерській дисертації «О народ-

ной поэзии славянских племен» (1837) він наголосив на потребі предметного розширення і поглиблення студій над українською народною словесністю, вказав нові методологічні підходи для її бачення і осмислення.

З харківською фольклористикою значною мірою пов'язані генеза й ідеологія збірника Платона Лукашевича «Малороссийские и червонорусские думы и песни» (1836), початок збирацької і дослідницької фольклористичної праці Миколи Костомарова і Амвросія Метлинського. В атмосфері тієї традиції постали магістерська дисертація «Об историческом значении русской народной поэзии» (1843) і збірник «Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г.» (1859) першого та збірник «Народные южнорусские песни» (1854) другого.

Пануюча в харківському інтелектуальному середовищі «любов до всього народного» великою мірою заважала на звертанні до українського етнографічного і фольклорного матеріалу та народознавчих студій Костянтина й Олександра Сементовських, Вадима Пассека, Олександра Терещенка, праці яких не можуть залишатися поза увагою історії української фольклористики.

У парадигмі конкретних напрацювань харківського народознавчого осередку простежується значне зібрання текстів різних видів українського фольклору, особливо пісенного, процес поступового розвитку вивчення й осмислення його традиційності, пов'язаності з історією, побутом, морально-етичними засадами й ідейними інтенціями народу, поглиблення методологічних підходів до пізнання жанрової морфології й естетики української народнопоетичної творчості, її спільностей та особливостей в системі фольклорних надбань інших народів, зокрема слов'янських.

Вельми важливим було те, що в діяльності харківського народознавчого осередку була присутньою і дієвою свідомість етнокультурної єдності поділеного насильницькими політичними кордонами українського народу, розуміння, що підросійські «малороси» і підавстрійські «русини» — єдиний народ, спільного походження, історичної долі, мови й культурних традицій. Залучення кількох західноукраїнських пісень до першого збірника М. Максимовича (1827), що заявило розуміння цієї єдності, дістало

в наступних працях і виданнях з українського фольклору, зокрема харківського осередку, широке розпрацювання — фактологічне й інтерпретаційне. Базувалося на використанні фольклорно-етнографічних відомостей і текстів з західноукраїнських теренів у дослідженнях і виданнях харків'ян та інших авторів, що тяжіли до них, а також підсилювалися значною мірою налагодженням ділових і особистих зв'язків Ізм. Срезневського, П. Лукашевича, О. Бодяньського, М. Костомарова та ін. з галичанами.

1. Айзенштот І. Петро Гулак-Артемівський / І. Айзенштот // Гулак-Артемівський П.П. Твори. — С. 22.
2. Багалей Д.К. Краткий очерк истории Харьковского университета / Д.К. Багалей, Н.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул. — Харьков, 1905. — С. 93.
3. Беседа. — Львів, 1872. — Т. IV. — С. 1—68 ; Т. V. — С. 75—123 ; Т. VI. — С. 1—55 ; Т. VIII. — С. 1—76 ; Т. X. — С. 1—55 ; Т. XI. — С. 1—54 ; Т. XII. — С. 28—49.
4. Бодянский О.М. Народные спеванки или песни словаков в Венгрии, как простого народа, так и высшего сословия, собранные и выданные Яном Колларом / О.М. Бодянский // Московский наблюдатель. — 1835. — Часть IV. — № 15. — С. 383—416 ; № 16. — С. 578—607.
5. Бодянский И.О. О народной поэзии славянских племен. Рассуждение на степень магистра философского факультета первого отделения, кандидата Московского университета Иосифа Бодянского / И.О. Бодянский. — Москва, 1837. — 154 с.
6. Вадим Купало // Московский наблюдатель. — 1837. — С. XIV. — Сентябрь. — Кн. 1. — С. 247—267. — (Наука).
7. Василенко Н.П. О.М. Бодянский и его заслуга для изучения Малороссии / Н.П. Василенко. — С. 72—73.
8. Вестник Европы. — Москва, 1822. — Кн. 11. — С. 61—68 ; Кн. 12. — С. 157—162.
9. В.Н.С. Письмо от издателя малороссийских пословиц и поговорок (По поводу рецензии И. Мاستака в Телекопе за 1834 г.) / В.Н.С. — Москва, 1834. — № 29. — С. 28—36.
10. Галатей. — Москва, 1839. — Ч. 4. — № 34. — С. 535—552.
11. Гончар О.І. Українська література передшевченківського періоду і фольклор / О.І. Гончар. — Київ, 1982. — С. 34—112, 113—175.
12. Горленко В. Історія української етнографії (XII — середина XIX ст.) / В. Горленко, Р. Кирчів. — Київ, 2005. — С. 236—237.
13. Грушевська К. Збирання і видання дум в XIX і в початках XX віку / К. Грушевська // Українські народні думи. Том перший корпусу. — Київ : Держвидав України, 1927. — С. XLII.
14. Грушевський М. Етнографічне діло Костомарова / М. Грушевський // Етнографічні писання Костомарова. — Київ : Державне видавництво України, 1930. — С. XIV.
15. Гулак-Артемівський П.П. Инструкция в руководство Г. адъютанту Срезневскому по случаю назначаемого для него путешествия по славянских землях с целью изучения славянских наречий и их литературы / Гулак-Артемівський П.П. // Твори. — С. 204.
16. Гулак-Артемівський П.П. Твори / П.П. Гулак-Артемівський. — Київ : Дніпро, 1964. — С. 214.
17. Данилевский Г.П. Украинская старина / Г.П. Данилевский. — Харьков, 1866. — С. 232.
18. Дей О.І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодяньських / О.І. Дей // Українські народні пісні в записках Осипа та Федора Бодяньських / упоряд. та примітки А.Ю. Ясенчук ; заг. і текстолог. ред. та вст. стаття О.І. Дея. — Київ : Наукова думка, 1978. — С. 30.
19. Издатель А. Метлинский. Заметки относительно южнорусского языка // Думки, пісні та ще дещо Амвросія Могили. — Харьков, 1839. — С. 3—35.
20. Издатель. Предисловие // Южный русский сборник. Издание Амвросия Метлинского. — Харьков, 1848. — С. 7—8.
21. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Зібрання творів : в 7 т. — Т. 7 / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. — Київ, 1981. — С. 84—89.
22. Квітка-Основ'яненко Г. Твори в шести томах / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. — Т. 6. — Київ, 1957. — С. 171—261.
23. Кирдан Б.П. А.К. Метлинський (1814—1870) / Б.П. Кирдан // Собирання народної поезії. Из истории украинской фольклористики XIX в. — С. 153.
24. Кирдан Б.П. Собирання народної поезії. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. — Москва, 1974. — С. 138—151.
25. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р. Кирчів. — Львів, 2011. — С. 319—325. — (Видання друге).
26. Костомаров Н.И. Автобиография / Н.И. Костомаров. — Киев, 2007. — С. 38.
27. Костомаров Н. Литературное наследие / Н. Костомаров. — Санкт-Петербург, 1890. — С. 287—477.
28. Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии / Н. Костомаров. — Харьков, 1843. — С. 10—11.
29. Костомаров Н. О цикле весенних песен в народной южнорусской поэзии / Н. Костомаров // Маяк, 1843. — Т. XI. — Гл. III. — С. 58—71.
30. Ламанский Вл. Измаил Иванович Срезневский / Вл. Ламанский. — Москва, 1890. — С. 2.
31. Ластівка. Сочинения на малороссийском языке в стихах и прозе. — Санкт-Петербург, 1841. — С. 340—347.
32. Лукашевич П. О примечательных обычаях и увеселениях Малороссиян на праздник Рождества Христова и

- в Новый год / Пл. Лукашевич // Северный архив (Петербург). — 1826. — Ч. 20. — № VIII. — С. 386—393.
33. Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. — С. 81—83, 141—142.
34. Малороссийские пословицы и поговорки, собранные В.Н.С. // Телескоп. — 1834. — Ч. 21. — № 21. — С. 336—348. — Харьков, 1834.
35. *Мастак И.* Малороссийские повести, рассказываемые Грицьком Основьяненком / И. Мастак. — Кн. 1. — Москва, 1834 // Ученые записки Московского университета. — Ч. VI. — № 5. — Ноябрь. — С. 287—313.
36. *Мастак И.* Ответ Г. В.Н.С. (Письмо к издателю). По поводу статьи о малорос. пословицах и поговорках / И. Мастак // Молва. — 1834. — № 29. — С. 28—36; 1834. — № 32. — С. 88—99.
37. *Мастак И.* Письмо к издателю / И. Мастак // Телескоп. — 1834. — № 21. — С. 342—343. — (Критика).
38. *Метлинский А.Л.* Дополнения и замечания к статье К. Сементовского «Замечания о праздниках у малороссиян» // Маяк. — 1843. — Т. XI. — Кн. XXI. — Гл. 3. — С. 71—74
39. *Метлинский А.* Предисловие / А. Метлинский // Народные южнорусские песни. Издание Амвросия Метлинского. — Киев, 1854. — С. V.
40. *Міяковський В.* Костомаров у Рівному / В. Міяковський // Україна. — Київ, 1925. — Кн. 3. — С. 28—65
41. *Мордовцев Д.* Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г. г. Н. Костомаровым / Д. Мордовцев // Малороссийский литературный сборник. — Саратов, 1859. — С. 179—353.
42. Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г. // Етнографічні писання Костомарова. — Київ, 1930. — С. 138.
43. Наськи українські казки, Запорозьця Іська Материнки. — Москва, 1835. — С. XI—XII.
44. *Огоновський О.* Історія літератури руської. Часть IV / О. Огоновський. — Львів, 1894. — С. 58.
45. *Пассек В.В.* и Ригельман. Малороссийская свадьба / В.В. Пассек и Ригельман // Литературный вечер. — Москва, 1844. — С. 167—242.
46. *Пассек В.* Очерки России / В. Пассек. — Петербург, 1840. — С. 121—138.
47. *Пыпин А.И.* История русской этнографии. — Т. III. Этнография малорусская / А.И. Пыпин. — СПб., 1891. — С. 110—113.
48. Русалка Дністровая. — У Будимі, 1837. — С. IV—V.
49. Русская мысль. — Москва, 1880. — № 1. — С. 1—39; № II. — С. 1—60; № V. — С. 33—54; № VI. — С. 35—71; № VII. — С. 37—67; № VIII. — С. 1—33.
50. *Свенцицкий И.С.* Материалы по истории возрождения Карпатской Руси / И.С. Свенцицкий. — Львов, 1905. — С. 176—179.
51. *Сементовский А.М.* Заметки о народных праздниках Киевской губернии / А.М. Сементовский // Киевские губернские ведомости. — 1850. — № 16, 17, 18; 1851. — № 20, 21, 22.
52. *Сементовский К.* Замечания о праздниках у малороссиян / К. Сементовский // Маяк. — 1843. — Т. XI. — Гл. III. — С. 1—45. — (Материалы).
53. *Сементовский К.М.* Некоторые народные обычаи и поверья здешней (Полтавской) губернии / К.М. Сементовский // Полтавские губернские ведомости. — 1843. — № 15, 19, 22, 24, 37, 47, 49; 1846. — № 18, 19, 41, 52.
54. *Сементовский К.* Очерк малороссийских поверий и обычаев, относящихся к праздникам / К. Сементовский // Молодык на 1844 год. — Харьков, 1843. — С. 86—107.
55. *Сементовский К.М.* Праздник Рождества Христова в Малороссии / К.М. Сементовский // Полтавские губернские ведомости. — 1843. — № 52. — С. 364—368.
56. Славянская мифология. Сочинение Николая Костомарова (Извлечение из лекций, читанных в университете Св. Владимира во второй половине 1846 г.). — Киев, 1847. — 113 с.
57. *Снегирев И.* Русские простонародные праздники и суеверные обряды / И. Снегирев. — Москва, 1839. — Вып. IV. — С. 45—50.
58. *Срезневский Изм.* Взгляд на памятники украинской народной словесности / Вс. Срезневский // Ученые записки Московского университета. — 1834. — Ч. II. — № 3. — С. 134—136.
59. *Срезневский И.* Донесение адъюнкт-профессора Срезневского г. Министру народного просвещения / Вс. Срезневский // Журнал Министерства народного просвещения. — 1843. — Т. 37. — С. 45—74. — (Про видання стосовно української мови і фолькору. — С. 49, 53—58).
60. *Срезневский И.И.* Дополнения и замечания / Вс. Срезневский // Маяк. — Санкт-Петербург, 1843. — Т. XI. — Кн. XXVI. — Гл. III. — С. 45—57.
61. *Срезневский И.* Замечания на «Труды» Чубинского / Вс. Срезневский // Журнал Министерства народного просвещения. — 1880. — С. 162—166.
62. *Срезневский Вс.* Знакомство И.И. Срезневского с И.П. Котляревским / Вс. Срезневский // Киевская старина. — 1899. — Т. 64. — Кн. 1. — С. 1—8.
63. *Срезневский Вс.* Краткий очерк жизни и деятельности И.И. Срезневского / Вс. Срезневский // Памяти Измаила Ивановича Срезневского. — Кн. 1. — Петроград, 1916. — С. 7, 8.
64. *Срезневский И.И.* На память о Бодянском, Григоровиче, Прейсе / И.И. Срезневский // Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. — Т. XVIII. — № 6. — Петербург, 1878. — С. 31—38.
65. *Срезневский Вс.* «Украинский альманах» / Вс. Срезневский // Киевская старина. — 1893. — Т. 40. — С. 30.

66. Сумцов Н.Ф. Пятидесятилетие сборника А.Л. Метлинского «Народные южнорусские песни» / Н.Ф. Сумцов. — Санкт-Петербург, 1904. — С. 1.
67. Сын Отечества. — 1834. — Т. XLVI. — Ч. 168. — № 17. — С. 258—274; 1834. — Т. XLII. — Ч. 164. — Отд. II. — С. 413—426.
68. Терещенко А. Быт руського народа / А. Терещенко. — Санкт-Петербург, 1848. — Ч. 1. — С. VII—VIII.
69. Терещенко А. Иван Петрович Котляревський / А. Терещенко // Основа. — 1861. — № 2. — С. 163—175.
70. Українська народна поетична творчість. — Т. I. Дожовтневий період. — Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, 1958. — С. 104—106.
71. Ученые записки Московского университета. — 1834. — Ч. VI. — № 4. — С. 134—150.
72. Федченко П.М. Матеріали з історії української журналістики. Випуск I. Перша половина XIX ст. / П.М. Федченко. — Київ, 1959. — С. 215—217.
73. Франко І. Знадоба до вивчення мови й етнографії українського народу / Франко І. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. — Київ, 1980. — Т. 26. — С. 187.
74. Цертелев князь. О народных малороссийских стихотворениях // Благоденственный. — СПб., 1825. — Ч. 30. — № 20. — С. 216—227.
75. Шалак О. Микола Білозерський і його участь у виданні «Народных южнорусских песен» (1854 р.) / О. Шалак // Дослідження українського фольклору: невідоме та маловідоме. — Київ, 2008. — С. 29—43.
76. Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. — Харків, 1930. — Т. III. — С. 325—346.
77. Шашкевич М. Твори / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. — Київ: Дніпро, 1982. — С. 221.
78. Етнографія Беларусі. Энциклопедія. — Мінск, 1989. — С. 458. — (Семянтоускі Аляксандр Максімавіч).
79. Ясенчук А. Фольклор слов'ян у рукописній спадщині Осипа Бодяньського / А. Ясенчук // Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме. — Київ, 2008. — С. 16.
80. Brodziński K. Pisma estetyczno-krytyczne / Brodziński K. — Warszawa, 1934. — S. 54.
81. W. Платон Акимович Лукашевич (Некролог) / W. // Киевская старина. — 1889. — Т. XXIV. — Кн. 1. — С. 246.

*Roman Kyrchiv*THE KHARKIV CENTER
OF UKRAINIAN FOLKLORISTICS
(first half of the XIX st)

The Ending. Beginning is in the previous issues

The materials, represented in the article, should be a part of voluminous «History of Ukrainian folkloristics», being prepared to edition in the M. Rylskiy Institute of art study, folkloristics and ethnography of the National academy of sciences of Ukraine. They show general conception, scheme of research structure and operation of plan prospectus of the first volume, namely: pre-romantic and romantic interests by Ukrainian oral and verbal folk art — was entrusted to the author of this article. The primary chapters of this work were published in the magazine «Folk art and ethnography».

Keywords: Ukrainian folklore, romantic folkloristics, Ukrainian national and cultural renaissance.

*Roman Kyrchiv*ХАРЬКОВСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ
УКРАИНСКОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
(первая половина XIX в.).

Окончание. Начало в предыдущих выпусках

Приводятся материалы, которые должны были войти в запланированную многотомную «Историю украинской фольклористики», которая готовилась к изданию в ИИФЭ им. М.Ф. Рильского НАН Украины, общую концепцию, схему структуры исследования и разработки плана-проспекта первого тома которой, а именно: доромантические и романтические заинтересованности украинским устно-словесным народным творчеством — было поручено автору этой статьи. Написанные начальные разделы этой работы опубликованы в журнале «Народное творчество и этнография».

Ключевые слова: украинский фольклор, романтическая фольклористика, украинское национально-культурное возрождение.